

KOMUNZTADURARIK GABEKO DATIBOEN GAKOEZ

Beatriz Fernández, Jon Ortiz de Urbina, Josu Landa

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Universidad de Deusto/Deustuko Unibertsitatea, Ametzagaña)

Abstract

*This paper analyzes some of the factors accounting for dative agreement drop in 19th and 20th century Lapurdian writers. Following Fernández & Landa (2009), a distinction is made between cases where dative agreement is apparently optional and cases where it is either obligatory or impossible. After describing obligatory agreement with experimenter and possessive/interest datives, section 3 addresses the situation found in complex structures. 3.1 examines dative causees, whose complex syntactic and thematic properties account for some of the observed instances of agreement drop. On the other hand, in 3.2 we concentrate on datives thematically associated with the predicate in an intransitive copulative structure. Their failure to agree can result from the same agreement dropping factors examined before, but also from the absence of theta-transfer to the light predicate. In section 3.3 we turn to the transitive light predicate *egin*.*

0. Atarikoak¹

Asko eta askotarikoak dira Beñat Oihartzabal euskalari bikainak eman dizkigun gramatika lanak. Guztiak ederrak. Eta kasua eta komunztadura aztertzea horren gogoko dugun gramatikariontzat ezin utzizko aipamena izan dira euretariko batzuk gure ibilbide akademikoan. Are, datibo kasuaz eta komunztaduraz urteotan idatzi dituenak, bakarka batzuk (Oihartzabal 2007a, b) eta elkarlanean besteak (Etxepare eta Oihartzabal 2008a, b, c) gure zientzia jardun inoiz bakarti samarrari erantzun dotore eta jaso eman diote ezusteko dialogo harmoniatsuan. Dialogo horren zati bat da orain hirurok bihotzez eskaintzen dioguna, laster bere beste lanen batek argituko duelakoan gure begiak iluntzen dituen lausoa.

Lan honetan komunztadurarik gabeko datiboen gako batzuk jaso eta aztertu nahi ditugu, neurri batean Fernández & Landa (2009) lanean abiarazi genuen egitasmoari segida emanez eta datibo komunztadura galera aldagai sintaktikoaren hiru burutzapen nagusietatik bereziki bi arakatuz, alegia, ezinbesteko eta hautazko datibo komunztadura. Ezinbesteko komunztadura duten datiboen artean (1. atala) batekik esperimentatzaileak eta bestetik jabe datiboak eta datibo etikoak ditugula berre-

¹ Lan hau ondoko instituzio eta ikerketa proiektuen babesean egin ahal izan dugu: UPV/EHUren EHU06/20, Ministerio de Ciencia e Innovación FFI2008-00240/FILO eta Agence Nationale de la Recherche ANR-07-CORP-033.

tsiko dugu, oraingo honetan, egitura predikatiboetako datuak baliatuz. Ezinbesteko komunztaduradun datibo hauek guztiak egitura iragangaitz (1.1) zein iragankorretan (1.2) aztertuko ditugu. Jarraian (2. atala), hautazko datibo komunztadura izango dugu eztabaidagai, iragankortasuna ardatz harturik. Azkenik (3. atala) egitura konplexuagoetara hurbilduko gara. Alde batetik, egitura arazleak aztertuko ditugu (3.1). Egitura hauetako datiboak konplexuak dira bai euren harreman sintaktikoetan bai euren izaera tematikoan, eta horrek galeraren adibide batzuen azalpena eman diezaguke. Beste alde batetik (3.2), aditz kopulatibo iragangaitzetako adjektibo predikatiboekin lotzen ditugun bestelako datiboen komunztadura aukerak aztertuko ditugu. Erakutsiko dugunez, kasu konplexu horietan komunztadurarik eza besterik gabe galera aldagaiaren ondorioa izan daiteke edota bestela, datiboa mendeko predikatutik gora ez igotzeagatik sortutakoa. *Egin* bezalako predikatu iragankor arinak aztertuko ditugu amaieran (3.3). Lana burutzeko erabili dugun corpusean, Arbelbide, Duvoisin, Joanategi —XIX. mendea— eta Larzabal eta Leon —XX. mendea— idazle lapurtarren testuak arakatu ditugu.

1. Ezinbesteko datibo komunztadura

Fernández & Landa (2009) lanean —F&L (2009) aurrerantzean—, datibo komunztadura galeraren hiru burutzapenak (ezinbesteko, hautazko eta ezinezko komunztadura) arakatu genituen, eta predikatu jakin batzuen datiboak burutzapen bat ala beste izateko gako batzuk zehaztu genituen. Lan honetan ere ildo horretatik abiatuko gara berriro, bai corpora bera bai aztergai darabiltzagun egituren eremua zabalduz. Atal honetan ezinbesteko komunztadura erakusten duten datiboak aztertuko ditugu bai egitura iragangaitzetan (1.1) bai iragankorretan (1.2). Iragankortasuna atal honen ardaztat hartzeko arrazoia zera da: ezinbesteko datibo komunztaduradunen artean nekezago aurkituko ditu irakurleak datibodun iragankor eta inergatiboak. Aldiz, datibodun inakusatiboen artean, muga argi bat dago ezinbesteko eta hautazko komunztadura dutenen artean.

1.1. Egitura iragangaitzak

Ezinbesteko datibo komunztadura inon aurkituz gero, nagusiki egitura iragangaitzetan aurkitzen dela esan dugu arestian. Ez guztiekin, baina: tematikoki esperimentatzaileak edo jabe eta etiko diren datiboek² dute jokabide hau. Sintaktikoki, datibo/absolutibo oinarritzko hurrenkera dutenak baino ez dira komunztadura halabarrez erakusten dutenak. Análisi batzuetako *goi-datiboak* dira hauek —Fernández (2007), McFadden (2004) ildotik—. Hauen artean, bi sail nagusi bereizi beharko genituzke, lehenago egin dugun bezala: predikatu psikologikoetako esperimentatzaileak alde batetik eta jabe datibo edota etikoak bestetik. Ezberdintasuna theta-rolaren arabera adierazten dugu hemen, baina rol hauek, teoriaren arabera, bestelako ezauzgarriekin lotu litezke. Esate baterako, theta-rolak alde batera utzi eta esan genezake

² *Datibo etiko* deitura erabiliko dugu nagusiki, inoiz *interes datiboarekin* tartekatuz. Ez dugu bien artean bereizketarik egingo.

badirela batetik predikatuen argumentu egituran zehaztuta dauden datiboak (esperimentatzaileak), eta bestetik, argumentu egituran zehazten ez badira ere, sintaktikoki gaineratzen diren datiboak (jabe datiboak/datibo etikoak). Dena den, oraingoa behintzat, ez da gure eginkizuna izango literaturan proposatu diren azterbide sintaktikoen artean egokiena zein den erabakitzea, deskribapen ahalik eta zehatz eta sendoa osatzea baizik.

1.1.1. *Datibo esperimentatzaileak egitura predikatiboetan*

F&L (2009) lanean erakutsi genuenez, *ahantzi*, *laket (izan)*, *gaitzitu*, *gertatu*,³ *gogoratu*, *damutu dolutu* eta *iruditu* bezalako predikatuetan, datibo esperimentatzaileek ez dute komunztadura urratzen, eta eremu enpirikoa zabaldu eta gero, aditzak ez ezik, bestelako predikatuak ere kontuan hartuz, berretsi egin daiteke orduan esan genuena.

Aipatu berri ditugun predikatuen periferian dago *laket (izan)*, zeren gramatika kategoriaren aldetik, *laketu* ez bezala, ez baita aditza, izen edota adjektiboa baino (OEH XI: 221). Eta jakina, *laket* aditza ez bada, datibo komunztaduradun *izanen* adizkiak —*zait(ala)* gure ondoko adibidean— ez dira *izan* aditz laguntzailearenak, *izan* aditz nagusiarenak baizik: egitura predikatibo konplexua dugu hau, beraz.

- (1) Berriz ere diot Eskuara garbi eta zalhu hori zaitala niri *laket*. (Arb *Igand* 12)

Ñabardurak ñabardura, halako predikatuen datibo esperimentatzaileetan ere, goiko *ahantzi*, *gaitzitu* eta gainerako aditzen datiboetan bezala, komunztadura ezinbestekoa izatea espero dugu. Egitura predikatibo hauetarik zenbait goian aipaturako aditzei oso loturik daude formaz nahiz adieraz, hala nola, *gaitzi izan* edota *irudi izan*, *gaitzitu* eta *iruditu* aditzei, hurrenez hurren. Egile beraren ondoko adibideek biak erakusten dituzte, egitura predikatibo konplexua (a) eta aditz arrunta (b):

- (2) a. Ene anaiari ez zaio iduri holakorik gertatu dela. (Larz *Idazl* IV, 16)
 b. Uste dut —eta jaun apezpikuari ere hala iduritzen zaio— hobe ginukela Matas ez hiltzea. (Larz *Idazl* IV, 160)

Bigarren adibidean (b) *iruditu* predikatuaren forma burutugabea dugu, lehenengoan (a), berriz, *idurik* ez du aspektu markarik erakusten, aditza ez delako hain zuzen. Gainerakoan, datiboa *iduri* horren argumentua izan arren, aditz jokatuaren komunztaduran markatzen da.

Ez dugu hemen argituko izen baten argumentua aditz nagusiari nola ‘eramaten’ zaion; azken finean *iruditu zaio* bezalako forma batean ere aditz nagusiarena den argumentua beste aditz batera eramaten da, beharbada egitura sintaktikoan sortzen diren antzeko mekanismoz baliatuz. Beherago erakutsiko dugunez (3), argumentuak aditza ez den kategoria batetik aditz nagusira eramate hori bera datibo komunztaduraren beste gako bat izan daiteke.

³ *Gertatu* salbuespen bakarra dauka komunztaduradun adibide andanaren ondoan Arbelbideren lanean: *Hori bera zen gertatu Jansenista heretikoeri* (Arb Erlis, 153). Iparraldeko hizkeretako foko egitura berezia dirudi. Analisia zein den datiboa eskumatara adjunktaturik dagoela pentsa daiteke. *Gertatu* aditzaz ikus F&L (2009), 23. oin-oharra.

Xehetasun itxuraz esanguratsu hauek guztiak alde batera, gure datuen arabera badirudi datibo esperimantatzaileak, oro har, aditz laguntzailean markatu behar direla. Ikusten denez, datiboen theta-rolen ildoari jarraitzen diogu deskribapen honetan ere, F&L (2009) lanean bezala. Horrek ez du esan nahi, jakina, komunztadurak theta-rolak zuzenean islatzen dituenik. Datiboak interpretazio semantiko ezberdinak dituzten gune sintaktikoetan gaineratu daitezke (Pylkkänen 2008), eta komunztadura gune sintaktikoekin lotzen da —eta zeharbidez theta-rolekin—. Edozein modutan ere, nabarmentzekoa da komunztadurarik gabe agertzen diren balizko kontra-adibideetan datiboaren theta-rola ez dela esperimantatzailea, bestelakoa baino. Hona dakargu horietako bat, gure oinarrizko corpusetik atera ez badugu ere, erakustea merezi duena:

- (3) Hori hala balitz, miserable heiek ez lukete guti iduri, xtorioan ikhusten dugun errege famatu bati. (Elsb *LehE* 54)

Elizanburuk askotan erabiltzen duen egitura berezia da hau, datibo komunztadurarik zaintzen ez duena. Baina kontuan izan adibide horretan datiboaz markatutako argumentua ez dela esperimantatzailea. *Idurik* gure adibidean ‘parecido, semejante’ adiera du (*OEH* IX: 149-150), eta datiboa bertan gaia da, ez esperimantatzailea. Orotarikoak dakartzan datibodun bi adibideetatik bat Duvoisinen ondokoa da, goikoaren oso antzekoa dena.

- (4) Neptunek igorri zuen jainko enganatzaille bat Ametsei iduria (Dv *Telem* 136)

Komunztadura eragiten duten beste datibo esperimantatzaile batzuk bilduko ditugu ondoko adibideetan, guztiak egitura predikatibokoak. Goian esan dugun moduan, egitura predikatibo hauetariko batzuk formaz nahiz adieraz antzekoak diren aditzak ere erakusten dituzte —*gaitzi izan* (a) eta *higuin izan* (b)— eta dagoeneko xehetasunez deskribatu dugun *irudi izan* predikatuek adibidez, *gaitzitu*, *higuindu* eta *iruditu*, hurrenez hurren. Sarri, baina —*atsegin izan* (c), edota *plazer izan* (d)— egitura predikatiboa baino ez dugu:

- (5) a. Eta hori, hainitz gaitzi zitzaion beren etxean zaukaten giristino hari. (Jnn *SBenoat* 87)
 b. Eta debruari higuin zaiona, giristino guzientzat ohoragarri dena! (Leon III, 10, 6)
 c. Martxeli Beltzaren emazte zena atsegin izan zitzaiola. (Larz *Idazl* IV, 13)
 d. Eizak egin, hire lantegian, bankoetako nausieri plazer ez zaioteken politika. (Larz *Idazl* III, 133)

Gure oraingo xedeetara begira ondoriorik ez badu ere —datiboa esperimantatzailea izatea baita orain axola diguna— kontuan izan egitura predikatibo hauetan, batzuetan izen bat dugula —*irudi* edo *plazer*— eta beste batzuetan izen nahiz adjektibo izan daitezkeen ale lexikoak —*atsegin* edo *higuin*, adibidez—. Guztietan, baina, salbuespenik gabe, komunztadura zaindu egiten da.

1.1.2. Gaineratutako datiboak: jabe datiboak eta datibo etikoak

Aurreko atalean eman ditugun datibo guztiek aditzaren edo predikatuaren argumentu egitura osatzen dute, eta hortaz beharrezkoak dira oinarrizko konfigurazio

zioan —ikus Fernández eta Ortiz de Urbina (2008) xehetasun gehiagotarako—. ⁴ Bestelakoak dira predikatuaren argumentu egituran berez ez badaude ere, egitura horri gaineratzen zaizkion datiboak. ⁵ Hauetarikoak dira, esate batera, jabe datiboak edota oro har, datibo etikoak, eta lehenago ere hipotesi modura esan izan dugun bezala —ikus F&L (2009)— gaineratutako datibo hauek ere esperimentatzaileek bezala ezinbesteko komunztadura izatea espero dugu.

Bi datibo mota hauek oso hurbil daude elkarrengandik: interes datiboak berez edozein gertaera edota egoera datiboaz markatutako argumentuari garrantzizkoa zaiola adierazten du (*iluntzen ari zaigu*), eta jabetza datiboak perpausean dagoen beste osagaiaren jabea markatzeko erabiltzen da (*amona hil zait, begiak ilundu zaizkio*). Hala ere, askotan gertaera bat gure interesekoa da argumentu batekin jabetza erlazioa dugulako. *Jon asko hazi zait aspaldion* badiogu, Jonekin lotzen nauen interesa, jabetzatik etor daiteke neurri batean —ama eta seme-alaben artean jabetza harremana dagoela esan badaiteke behintzat—. Jabetza, beraz, interesaren kasu berezitatz har dezakegu. Nolanahi ere, biak batera ala biak berezita, jabetza edota interesa duen osagaia predikatuaren argumentu egiturari gaineratutakoa da, ez berezkoa.

Itzul gaitezen berriro ere aditzak diren predikatueta, gure oraingo corpuseko datuak baliatuz. Kasu hauek kontuan hartuz, ez dago zalantzarik jabetza besterenezineko datiboek komunztadura zaintzen dutela. Jo ondoko adibideetara. Hasierako bi adibideetan (a, b) gorputz atalak —*begiak, arpegia*— ageri zaizkigu eta hortaz, jabetza besterenezina adierazten dute jabe datibo hauek —*itsu hari eta Gallegor*—. Gainerako adibideetan (c, d, e) *gogoa, barnea* ditugu, eta gorputz atalak ez badira ere, hauek ere jabetza besterenezina adierazten dutelakoan gaude. Bestalde, goian esan dugunaren harira, izan gogoan *argitu, ilundu, belztu, hautsi* eta abarrak ez direla izatez berezko datiboa duten aditzak, eta datiboa nolabait gaineratzen zaiela egituran. *Argitu, ilundu, belztu* predikatuaren adibideak dakartzagu lehenengo eta behin, *hautsi, irakin, hil* ondoren.

- (6) a. Jadanik Frantziarat heldua zelarik, ikusi zuen eliza-athe batean sortzez itsu zen gizon bat; itsu hari argitu ziozkan begiak. (Jnn *SBi* 108)
- b. Beraz Gallegor, emazteak aipatzearekin, arpegia argitu zitzaion, behakoa piztu eta sudur-hegalak, plazerrez, daldaraka lotu. (Larz *Idazl* V, 121)
- c. Eta orduan, nahi-ta-ez, ilhundu eta belztu zitzaioten gogoa denei. (Jnn *SBi* 110)
- d. Gizon huni barnea hautsi zaio... (Larz *Idazl* II, 144)
- e. Jite bizia duenari erakitzen zaio barnea, baldin zerbait desgogorako manatzen badiote. (Arb *Bok* 204)
- f. Behin batez, beraz, ondo hetako gizon nekhatzaile bati hil zitzaion bere semea. (Jnn *SBenot* 91)
- g. Jenebiebari hil zitzaizkon aita eta ama, biak, hamabortz urthe baizik etzituelarik. (Jnn *SBi* 71)

Aurreko adibide guztietan, bada, datiboa beste osagai beregain batekin lotuta dago jabetza besterenezinaz, jabetza harremanen artean tipikoenetarikoa batez, hain zuzen.

⁴ Honek ez du esan nahi aditzen egitura lexikoan edota sintaktikoan ere esperimentatzaileak nolabait beste argumentuei gaineratzen ez zaizkienik. Nolanahi ere, gure deskribapenean garrantzizkoa da ezberdintasun hau azpimarratzea.

⁵ Halako datiboez ikus Etxepare (2003) eta Fernández eta Ortiz de Urbina (2008).

Bestalde, aditzak ez diren predikatueta hurbiltzen bagara, antzeko komunztadura harremanak aurkituko ditugu. Jo dezagun orain datibo etikoetara. Halako datibokoak izan litezke, adibidez, *haizu izan*, *zilegi izan* edota *berdin izan*. *Haizu naiz*, *zara* formak ere ager daitezke lehen predikatuarekin, alegia, datiborik gabeko inakusatibo modukoak. Horietan, predikazio kopulatibo sinplea dugu, eta *haizu* kanpo argumentu batez predikatzen da, absolutibo argumentuaz alegia. Baina guretzat bereziki interesgarriak diren *haizu zaio* formetan, nolabaiteko predikatu inbertsoa aurkitzen dugu. Adjektiboa kasu honetan bi argumenturekin lotzen da: bata predikazioaren gaia da, absolutiboaz markatzen dena, konfigurazio sinpleetan bezala; bestea, *haizuren* interesduna, datiboaz markatzen dena. Ondorengo adibideetan ikusten denez, inbertsio egituren antzera, interes datibo honek subjektuen antzera jokatzen du, nominalizazioaren subjektuaren kontrolatzailea baita. Era berean, datibo honek, subjektutik hurbil dagoenak beharrezko komunztadura eragiten du:⁶

- (7) a. Artzain onari, haizu ez zaiona da bakarrik, bere ardien etsai bilakatzea edo hetarik baztertuz bizitzea. (Larz *Idazl* VI, 199)
 b. Beharbada, gauzak ez dira batere hola gertatuko, bainan bakotxari haizu zaio bere irudimena lanean ar-araztea. (Larz *Idazl* VII, 14)

Zilegi izan eta *berdin izan* aurrekoaren antzekoak dira, subjektu bizidunik ez onartzeak dakarren ondorioarekin: predikazio konfigurazio sinpleetan hirugarren pertsonako formak bakarrik topatzen ditugu —*zilegi*, *berdin da*—. Datibo argumentua edozein pertsonatakoa izan daiteke kasu bietan. Alabaina, datibo argumentuaren theta-rolak ez dira berdinak: *berdin zaio* diogunean, datiboa esperimantatzaile eta etikoaren artean dagoela dirudi, *zilegiren* datiboa, berriz, etikotik hurbilago dago. Edozelan ere, komunztadura beharrezkoa da bietan. Esate batera, Larzabalen *berdin izan* guztiak datibo komunztaduradunak dira.

- (8) a. Nahi izan zuen Zalantan antze hek gizon gutiri zillhegi izan zakitzoten. (Dv *Telem* 200)
 b. Zeruan ez bada, ez neskatzik eta ez zurrutako molderik, berdin zait neri zerurat edo debruetarat joan. (Larz *Idazl* III, 71)
 c. Beleari aldiz berdin zaio hil zapar usaindua. (Larz *Idazl* V, 89)

Aurkitzen zailxeagoak eta urriagoak dira *zilegiren* agerpenak, baina nolahi ere, komunztaduradunak.

- (9) Zilegi othe zaio komentu baten buruzagiari, guphidestea eta bere komentutik urruntzea bokazione on eta egjazkoak? (Arb *Bok* 259)

Larzabalek berak sarritan erabiltzen du *dat/abs* konfigurazioa *izan* aditzarekin (*norbaiti zer izan*), *inporta izanen* zentzuan. Esanahi honi dagokion bezala, datibo esperimantatzaile/etiko horrek beti dauka islapena komunztaduran:

- (10) a. Aita, zuri zer zaizu, ni kanpoan izanik ere? (Larz *Idazl* I, 194)
 b. Zer zauk hiri, to! (Larz *Idazl* II, 104)
 c. Zuri edo neri zer zaigu? (Larz *Idazl* III, 57)

⁶ Duvoisinek ere baditu halako adibideak, argumentua agerian ez badago ere: *Haizu othe zautze azeitatzea Erromar hiritar bat eta kondenatugabea?* (Dv Act 22, 25) edota *Haizu zait zuri hitz baten erratea?* (Dv Act, 21, 37) (OEH, I: 524).

Zer osagaia adibide hauetan baliteke osagai predikatibo bat izatea, eta absolutiboa ezkutuan dagoen beste osagai batetik etortzea. Baina, edozein modutan ere, datiboa esperimentatzaile/etikotzat jotzen dugu.

1.2. Egitura iragankorrak

Datibo komunztadura galera aztertzen dugunean, egitura iragankorrez ari gara, badirudi hautazkotasuna dela nagusi eta ez dagoela komunztadura halabehearrez zaintzen duen datiborik, baldin eta egitura iragankorrean ageri bada. Baina egia ere bada, literaturan hautazko komunztaduraz hitz egin izan denean, bereziki *eman* edota *erran* bezalako datibodun iragankorrak izan direla kontuan hartu direnak, alegia, tematikoki helburu edo iturburu diren datiboak —*behe-datiboak*—, eta salbuespenak salbuespen ez dagoela egitura hauetan bestelako datiboen ia aipamenik. Salbuespen ia bakarra, guk dakigula behintzat, Oihartzabal (2007a, b) da, ondoren ikusiko dugunez (1.2.2) —ikus baita Fernández eta Ortiz de Urbina (2008)—. Hori baino lehenago, iragangaitz eta iragankorrei buruzko eztabaida egingo dugu.

1.2.1. Iragangaitz eta iragankorren artean ezberdintasunik?

Predikatu iragankorretako datibo komunztadurari bete-betean ekin aurretik, predikatu iragangaitz⁷ eta iragankorren arteko diferentziarik ba ote dagoen galde liteke, edo benetan inongo diferentziarik aurkitzea espero genezakeen. F&L (2009) lanean lehenago eta orain ere ez dugu printzipioz halakorik espero. Dena den, goian azpimarratu dugun bezala, kontuan hartu beharra dago gako nagusia theta-rolak izan arren, datiboak gune sintaktiko batean baino gehiagotan azal daitezkeela, eta komunztadura gune sintaktiko horien islapena dela —zeharbidez baino ez, theta-rolena—. Hortaz, gune sintaktikoa bera har daiteke azalpenaren oinarritzat, eta ez horrenbeste theta-rola. Nabardura hau gogoan dugula, ez dugu espero iragankortasuna bera komunztadurarik gabeko datiboen gakoa izatea, iragankortasunari esker theta-rolen —eta hortaz, gune sintaktikoen— banaketa berezirik ez badago behintzat.

Ortiz de Urbinak berak ere (1995) ez zuen printzipioz inakusatibo eta iragankorren artean diferentziarik antzematen komunztadura galerari dagokionez, eta askoz ere lehenago, Inchauspe (1858) edota Gèzeren (1873) gramatiketara joz gero, esate batera, ez dirudi, argi eta garbi behintzat, inolako asimetriarik dagoela interpreta daitekeenik. Izan ere, Gèzeren gramatikatik atera dezakegun ondorio garbia da aditz iragankorrekin datibo komunztadura galtzen dela, baina ez dago horren argi, bere testua irakurrita, inakusatiboekin ere hala ez denik. Are lausoagoa da Inchausperen lanetik atera daitekeen irudia, berak ez baitu iragankortasuna aipatzen (1858: 433) ondoko hitzetan *l'usage permet d'exprimer ou de ne pas exprimer par le terminatif du verbe ce régime indirect*.⁸ Hala ere, ondoren ematen dituen adibideetan darabil-tzan bi aditzak *eman* eta *igorri* datibodun iragankorrak dira. Inchausperen adibideak

⁷ Tarteka *inakusatibo* hitza ere erabiliko dugu, *iragangaitzen* ordez.

⁸ Hala dio hitzez hitz: «Quant au régime indirect, lorsqu'il est exprimé par un nom ou un adjectif, l'usage permet d'exprimer ou de ne pas exprimer par le terminatif du verbe ce régime indirect» (Inchauspe 1858: 433).

dituzue ondokoak, (a,c) datibo komunztadurarik gabekoak dira eta (b,d) datibo komunztaduradunak:

- (11) a. Emán du Johániari makhilá bat
 b. Emán déyo Johániari makhilá bat
 c. Igórri dut lángiler pegár bat ardoú
 d. Igórri déyet lángiler pegár bat ardoú

Baina berez horrek ez du halabeharrez esan nahi aditz inakusatiboekin ere datibo komunztadura galtzen ez dela uste duenik. Hala, euskaraz, aditzak lehen eta bigarren pertsonako izenordainekin komunztadura egiten duela dio segidan, eta ondoko adibideak ematen ditu, *éman déiku* edota *lehéntu záik*, alegia, datibo komunztadura erakusten dutenak —pertsona izenordaina agerian eman gabe—. Eta berdin esan daitekeela dio *éman du goúri* edota *lehéntu da híri* adibideez —pertsona izenordaina agerian dagoelarik, datibo komunztadura ezabatzen dutenak—. ⁹ Lehen adibidean, *eman* datibodun aditz iragankorra agertzen da; bigarreanean, berriz, *lehentu* aditz inakusatiboa, eta hala izan arren, bietara agertzen da aditz laguntzailea, batean datibo komunztadura zaindus eta bestean datibo komunztadura urratuz.

Gèze irakurritz, beharbada errazago pentsa daiteke hautazko datibo komunztadura bereziki aditz iragankorrekin dugula. Izan ere, Gèzek (1873: 81) bereziki aipatzen ditu aditz iragankorrak, datibo komunztadura ezaba daitekeela dioenean, ¹⁰ eta gaiaz ezertxo ere ez du aipatzen iragangaitzez diharduenean. Jarraian dakartzan adibideak ere aditz iragankorrekoak dira:

- (12) a. Gizounari lurra emaiten du Jinfoac
 b. Gizounari lurra emaiten deyo Jinfoac
 c. Haurrer libriac eskentzen dutut
 d. Haurrer libriac eskentzen deitzet

Aditz iragangaitzez ari denean galeraren aipamenik ez egiteak inplizituki iragangaitzekin komunztadura galerarik ez dagoela pentsaraz liezaguke, baina Ortiz de Urbina (1995: 584) ohartarazten duenez, Gèzeren beraren beste ataletako adibideak Gèze (1873: 253 eta 26) argigarriak dira:

- (13) a. Nausiari mintzatu¹¹ niz¹²
 b. Jatia gizounari beharrezco da

Bietan aditz laguntzaile iragangaitza dugu, *izan* aditza, eta *ez* batak —*niz*— ez besteak —*da*— ez dute datibo komunztadura zaintzen. Honen aurrean, beraz, badirudi iragangaitzez ari delarik galera ez aipatzea ez dela ukapen inplizitu modura ulertu behar.

⁹ Hona hemen berriro ere bere hitzak: «Faisons observer toutefois que l'usage ne réprovoe pas l'expression des pronoms personnels lorsqu'ils sont régimes indirects; ainsi on dit: *éman du goúri*, *lehéntu da híri*, *igórri du éni*.» (Inchausepe 1858: 433).

¹⁰ «Lorsque le verbe transitif a par régime indirect un substantif, on peut indifféremment employer la conjugaison qui exprime le pronom indirect ou celle qui ne l'exprime pas [...]» (Gèze 1873: 81).

¹¹ Iragangaitz itxurako inergatiboa da *mintzatu*, irakurleak dakien moduan.

¹² *Nausiari mintzatu niz*-en ondoan, *nausia mintzatu dut* erabilera harrigarria jasotzen du *mintzatu* aditzerako Gèzek.

Oso bestela, Pikabeak (1993: 112) nahikoa argiro dio XIX. mendean maiztasun handiagoz gertatzen dela datibo komunztadura galera aditz laguntzaile iragangaitzetan, aditz laguntzaile iragankorretan baino. Uste horretakoa da behin *jarraiki*, *manatu*, *mintzatu*, *erran*, *eman*, *atxiki*, *ohartu* eta *lotu* aditzak aztertu ondoren. Baina, noski, analisi horretan predikatu gutxi batzuen jokabidea neurtzen da, ez, oro har, predikatu iragankor eta iragangaitzena. Hortik aparte, ez ditu bere lanean kontuan hartzen datiboen askotariko theta-rolak, eta hortik etor daiteke orokorpen, gure ustez, okerra.

Han-hemenka jasotako aipamen hauek guztiak eta gure iritzi nagusia alde batera, ez dugu ezta esan nahi iragankortasunak inongo zerikusirik ez duenik galerarekin, baina epifenomenotzat hartu beharko genukeela uste dugu, hau da, neurri batean bestelako faktoreen ondorio. Izan ere, gure ikuspuntutik, bada bi predikatu sorten artean nolabaiteko diferentzia bat: datibodun iragankorretan, alegia, *eman*, *erran* bezalakoetan, komunztadurak beti dirudi hautazkoa, hau da, nekezago aurki daitezke datibodun iragankorren artean, ezinbesteko komunztadura duten erakusgarriak. Oso bestela, datibodun inakusatiboen artean, lehenago ere —F&L (2009)— aldarrikatu dugun bezala, asimetria nabarmena da: *damutu* edota *dolitu* bezalakoek ezinbestean zaintzen dute komunztadura eta *jarraiki* edota *lotu*ak, aldiz, hautazkoa dute zaintzea. Dena den, berriro ere diogu, epifenomenoa dela ematen du, galera aldagaia dituen burutzapenak —ezinbesteko, hautazko eta ezinezko komunztadura— ez baitzaizkio zor horrenbeste iragankor ala iragangaitz izateari, ez bada konfigurazio batean edo bestean jokoan dauden datiboen izaera tematikoari —eta horrek eragiten dituen ezberdintasun sintaktikoei—.

Azter ditzagun, bada, jarraian iragankorrak gure corpus berriaren argitan eta orain arte bezala nagusiki theta-rolak kontuan hartuz.

1.2.2. Ezinbesteko komunztaduradun datiboak, egitura iragankorretan nekez araka daitekeen aukera

Gorago ikusi dugunez, ezinbesteko komunztadura erakusten duten datiboen artean, esperimentatzaile datiboak ditugu batetik eta bestetik, jabetza/interes datiboak. Baldin eta datiboaren izaera bada datibo komunztadurari eragiten diona, eta ez horrenbeste egitura iragangaitz ala iragankorra izatea, lan honetan defendatzen dugun bezala, orduan halako datiborik izanez gero, komunztadura ezinbestean zaintzen duten horietakoa izatea espero dugu, egitura iragangaitza izan zein ez.

Kontua da, oro har, datibo hauek guztiak egitura iragankorretan aurkitzeko aukerak oso murrizak direla. Hasi gaitezen, adibidez, esperimentatzaileekin. Badira halako argumentuak egitura iragankorretan, jakina, baina ergatiboak (*nik hori gorrotatzen dut*) edo absolutiboak (*horrek ni kezkatzen nau*) dira; oso nekez aurki daitezke datibo esperimentatzaileak egitura iragankorretan. Halakoak dira gure ustez *guri ez digu axola* edo *guri inporta/ardura digu* bezalakoak. Nolanahi ere den, hauek nagusiki mendebaldeko aukerak dira eta, oker ez bagaude, behintzat, mendebaldean aurkitzen diren forma bakan horiek ez dira ekialdeko hizkeretan aurkitzen. Hizkera hauetan, goian ikusi dugun bezala, Larzabalen *berdin zait neriz/zer zauk hiri?* bezalakoak dira batez ere aurkitzen ditugunak, alegia, egitura iragangaitzak, eta dagoeneko ikusi dugunez ezinbesteko komunztaduradunak.

Esperimentatzailerik ezean, interes datiboez galde genezake ondoren. Halako datiboak mendebaldeko hizkeretan, behintzat, izan badira, hiztunen juzkuetan aldakor-tasun handia sumatzen den arren —ikus Fernández & Ortiz de Urbina (2008)—. Oihartzabalek (2007b) inplizituki mendebaldeko aukera baino ez direla pentsarazten digu, mendebaldeko hiztunek datibo etikoak inergatiboekin erabil ditzaketela dio-nean —(2007a) lanekoa da (b) adibidea—:

- (14) a. ?Semeak gaizki bazkaldu dit eguerdian
b. ?Umeak hobeki lo egiten digu egun hauetan

Datuak zertxobait argitzearren, Piarres Xarrittoni¹³ goiko perpausak egokitu eta bere juzkuak eskatu dizkiogu:

- (15) a. Haurra ontsa bazkaldu zait
b. Haurrak ontsa lo egin daut

Gure datu-emaileak bi perpausak gramatikalak direla esan digu, eta Oihartzabalek berak (buruz buru) ere adierazi digu ondoren ekialdean ere halakoak badirela: (a) bezalako iragangaitzak sarri eta (b) bezalako iragankorrak ez horrenbeste. Zoritxarrez, gure corpus nagusia orain artean idatzizko testuek osatzen dutenez, eta Oihartzabalek (2007b) dioen modura, printzipioz halako datiboei dagokien aldaera lagunartekoa de-nez, ez aldaera jaso, nekez aztertu ahal izan ditugu halakoak gure corpusean.¹⁴

Goi-datiboen artean araka daitekeen azken aukera baino ez dugu, beraz, jabe datiboena, hain zuzen. Egia esan, lehengo datuak, Oihartzabalek etiko deiturapean biltzen dituenak, erraz sar litezke jabe datiboen multzoan, *gure semeaz edota gure haurraz* ari baikara. Ostean, nahiko harrigarria da egitura irangakorretan *bizarra moztu dit/ilea orraztu dit* bezalakorik ez aurkitzea. Halakoek muga dialektalik ez dutelakoan gaude: *kanpoko jabetza*¹⁵ oso fenomeno hedatua da munduko hizkuntzetan zehar, eta Oihartzabalen (2007a) datuak markatuak dira alde horretatik, bere iritziz, ez dira-eta onargarriak, mendebaldean, bederen, ontzat hartzen ditugun datibo etikodun ondoko adibideak:¹⁶

- (16) a. *Mariak anaiari ondoan bazkaldu dio
b. *Ikasleek irakasleari kanpoan jolastu diote
c. *Joni etxean afaldu diote adiskideek

Datuon ezgramatikaltasuna apur bat harrigarria da baita Oihartzabalek berak dabilen Pyllkkänenen (2008) eredu teorikorako ere. Pyllkkänenen (2008) sistemak auresaten duena da osagarririk egon ezean, ezin daitekeela buru aplikatiborik gaineratu egituran. Hortik inergatibo eta inakusatiboen arteko kontrastea:

- (17) Joni etxean afaldu zaizkio adiskideak

¹³ Eskerrak eman nahi dizkiogu Piarres Xarrittoni bere juzkuengatik. Plazer bat da berez gure hazpandar maiteari aditzea eta plazer are handiagoa hizkuntzaz eta gramatikaz diharduenean.

¹⁴ Landa-lanaren premia erakusten du honek.

¹⁵ *Kanpoko jabetza* diogunean *external possession* adierazi nahi dugu —ikus Payne & Barshi (1999) beste askoren artean—.

¹⁶ Antzekoak dira baita Oihartzabalen (2007b) lanekoak ere: **Jonek Joanari etxean bazkaldu dio* eta **Jonek Joanari etxera jo dio*.

Baina osagarriarekin lotutako behe-aplikatibo burua Pylkkänenen sisteman semantikaren aldetik helburu/iturburu motakoa da; bestalde, etikoak, eta beharbada baita jabe datiboak ere,¹⁷ gertaera jakin bat argumentu bati dagokiola adierazteko erabiltzen dira, gorago daude egituran eta ez dute osagarriarekin zerikusirik. Beraz, guk goi-datibo deritzagunaren edo nahiago bada, goi-aplikatiboaren agerpenak iragankortasunarekin zerikusirik ez izatea espero genezake. Noski, litekeena da ipar-ekialdeko hizkeren eremuan buru aplikatibo hau ez erabiltzea, eta hortaz, datibo etikorik edo jabe datiborik ez egotea, baina goian esan dugun bezala Oihartzabalek erakusten du badirela honelakoak iragangaitzetan bederen.

Ikusten denez, gehiago aztertu beharreko eremua da hau, beraz, bai datuen aldetik bai azalpen teorikoen aldetik ere. Momentuz alde aurretik esan dezakegun gauza bakarra da baldin eta honelako datiborik badugu egitura iragankor batean, nekez aurkituko dugula *niri bizarra moztu du / niri ilea orraztu du* bezalako erakusgarririk ezta komunztadura galera zilegi den hizkeretan ere. Dena den, hipotesia da momentuz, eta hipotesia berresten duten datuak noiz jaso zain gaude orain.

2. Hautazko datibo komunztadura

Komunztadura ezinbestean zaintzen duten askotariko datiboak izan ditugu minztagai 1. atalean, eta hautazko datibo komunztadura eragiten duten gakoetara hurbilduko gara oraingo honetan. Orain arteko eztabaidan zehar, ezinbesteko datibo komunztaduradun konfigurazioen gakoez jardun dugunean, hautazkotasunaren eremua ere mugatu dugu zeharbidez besterik ez bada. Theta-rol/gune sintaktikoaren araberrako sailkapenak egin ditugu, alde batetik datibo esperimantatzaileak eta jabe/interes datiboak (goi-datiboak) eta bestetik iturburu/helburu datiboak (behe-datiboak) bereiziz, eta azken rol hauek dira, hain zuzen, hautazko komunztaduraren eremura garamatzatzenak.

2.1. Datibodun iragankorrak

Dagoeneko erakutsi dugun bezala (1.2.2), datibo komunztadura galera erakusten duten euskalkietan nekez topatzen dira goi-datiboak egitura iragankorretan. Behe-datiboak dira egitura hauetan gehienetan aurkitzen ditugunak, helburu eta iturburu theta-rol-dunak alegia.

Datibodun iragankor tipikoenetan nolabaiteko ‘transferentzia’ adierazten da, egileak gaia (objektu, zerbitzu, mezu bat, etab.) helburuari iragaten dionean. Hauxe izaten da hizkuntzen artean datibodun iragankorren¹⁸ egitura tipikoa *eman, erakatsi, erakutsi, erran, eskaini, galdatu, iharduki, egin* bezalako predikatuekin. Helburudun predikatu hauetan sarri askotan gertatzen da datibo komunztadura galera, eta gainerrako predikatuekin bezala, seguruenik askotariko gakoaren arteko interakzio konplexua da galera bera eta bere maiztasuna baldintzatzen dituztenak —informazio egitura, hitz ordena, argumentuaren isilpeko edo ageriko izaera, estiloa, etab.—. Guk mataza

¹⁷ Pylkkänenek berak behe-aplikatibotzat hartzen ditu gaztelaniaren jabe datiboak; ez gatoz bat horretan, baina albo batera utziko dugu auzi hau hemen.

¹⁸ Ingelesezt *ditransitive* izenez ezagutzen direnak.

honetan hari mutur bakar bati tenk egingo diogu, gainerakoak geroko utziz: sail honetako aditzek ere galerarako joera dutela berretsi besterik ez dugu egingo, idazletik idazlerra eta aditzetik aditzera aldakortasuna dagoela erakutsiz.

Ikus dezagun lehenik nola jokatzan duten aurreko predikatu prototipikoek datibo komunztaduraren aldetik. Idazlez idazle maiztasuna ezberdina bada ere, ez da arraroa *eman* datibo komunztaduragabea aurkitzea:

- (18) a. Betiri, ean emazteari errepusta emanen duzun!... (Larz *Idazl* I, 167)
 b. Akusa zaitzu hek eta zure burua, eta... guri bakea emazu... (Larz *Idazl* II, 36)
 c. Jainkoak giristino guzier baititu erakuspentzat eman (Leon *Imit* I, 18, 4)
 d. Eta ogi hori zuhau zira, bizirik den ogia, zerutik jautsia, munduari bizia emaiten duena. (Leon *Imit* IV, 2, 3)

Ihardetsira joz gero, ondo erakusten du predikatu honek corpus murriztuetatik ondorio sendoak ateratzeko zailtasuna. Leonen datuei begiraturaz gero, hasieran harritzekoa da predikatu honek komunztadura beti zaintzen duela ikustea... adibide bi besterik ez daudela ohartzen garen arte. Badirudi, beraz, ez dela kopuru esanguratsua orokorpenetarako. Corputa apur bat gehiago zabalduz gero, gure hipotesiarekin bat datorren irudia aurkitzen dugu. Larzabalek, esate baterako, 17 aletatik, 3tan erabiltzen du komunztadurarik gabeko forma:

- (19) a. Beti gauza bera ihardesten du, gure galde guziera... (Larz *Idazl* I, 171)
 b. Zure galdeari, jauna, ez dezaket berehala ihardets. (Larz *Idazl* III, 112)
 c. Galde hauieri nahi nuke ihardetsi buru-lan huntaz. (Larz *Idazl* V, 135)

Hau esanguratsuagoa da pentsatzen badugu oro har Larzabalek berak gehiagotan zaintzen duela datibo komunztadura Leonek baino. Azken honek datibodun perpausetatik % 57,35 kasuetan zaintzen du datibo komunztadura, % 42,65tan galtzen duen bitartean. Larzabalek, aldiz, % 63,53 adibidetan zaintzen du datibo komunztadura eta % 36,47tan galdu —ikus oin-oharreko webgunea—. ¹⁹

Kontuan izan ez dugula espero mota bereko predikatuen artean galera kopuruak antzekoak izatea. Esate baterako, Duvoisinin Biblian datibo komunztadura zaindu eta galtzen duten adibideen ehunekoak ondokoak dira, hurrenez hurren: % 67,01 eta % 32,99. Baina aiez ale, difusio lexikoa gertatzen denean bezala, ezberdintasunak aurkituko ditugu: *eman* hurbilago dago batz besteko kopurutik —129 adibide komunztaduradun, eta 29 komunztaduragabe—, *erran* baino —46 komunztaduradun eta komunztadurarik gabeko 2. Maizago erabiltzen diren aditzetan datibo komunztadura zaintzen duten adibideen kopuruak altuagoak direla ematen du, eta galera adibideak gutxiago erabiltzen diren predikatuetatik datoz—.

2.2. Datibodun inergatiboak

Nahiko aparteko kasuak dira inergatiboak orain arteko eztabaidaren aldetik. Datibodun inergatiboak diogunean, Fernández & Ortiz de Urbina (2008) aditz ti-

¹⁹ <http://weblingua.ametza.com/cgi-bin/corsintax/dat-kmz.pl>. Ikus lan bukaerako aipamenean ondoren, erabilitako corpusari buruzko zertzeladak.

pologia eta izendegiari jarraitzen diogu, eta argumentu bakarrekoak izanik ere, ergatiboaz markatu eta datiboaz gaineratzen dioten egitura iragankorrez ari gara.²⁰

Gorago, 1.2.2 atalean esan dugunez, ez dago argi ipar-ekialdeko hizkeren eremuan halako predikatuei goi-datiborik gaineratu dakiekeenik. Era berean, ez da erraza ohiko behe-datiboak aurkitzea hizkera eremu honetan ergatibo/datibo konfigurazioan, nagusitzen den konfigurazioa absolutibo/datiboa delako —ikus Fernández (2008) eta Mounole (2008)—.

Begiratu aditza da, agian, paradigmaticoena. Ortiz de Urbinak (1995) lehenik eta Fernández & Ortiz de Urbinak (2008) bere ondotik, *quirky case* edo *kasu bitxia* deritzote *begiratu* eta bera bezalako predikatuen osagarriek daramaten datiboari.²¹ F&L (2009) lanean, xehetasunez aztertu genituen kasu bitxiko datibodun konfigurazioan agertzen diren predikatuak, baina hizkera eremua kontuan hartuta, han bildu genituenak nagusiki datibodun inakusatiboak ziren —ondoko atalean ekarriko ditugu gogora— ez inergatiboak. *Begiratu* dugu predikatu haietatik konfigurazio inergatibo —ergatibo/datibo— zein inakusatiboa —absolutibo/datibo— erakusten dituztenetakoa bat, eta idazle berak, Arbelbidek, adibidez, bietara darabiltza konfigurazio biak, komunztadurarekin eta komunztadurarik gabe. Datibodun inergatiboak dira lehenak:

- (20) a. Pintatzaile batek egin baleza imajina eder bat, alde guziz konplutua eta abantailatua; imajina hark, baldin ezagutzarik balu, nori lehenik behatu behar othe leraukaio? (Arb *Bok* 31)
- b. Buruzagi batek guzieren behatzen diote; akhulutzen ditu nagiak, gaztigitzen ditu obendunak; oro atzartasunekin zaintzen ditu eta bide onari jarraikarazten. (Arb *Bok* 238)
- c. Guk behatzen dugu xoilki oraiko atsekabeari, eta damustutzen gare, samintzen gare. (Arb *Bok* 222)
- d. Xutitu gabe eta hitzik ihardetsi gabe, begiak altxatzen ditu Sainduak eta behatzen du lehenik aitoronsemeari, gero gizon estekatuari. (Arb *Bok* 366)

Eta datibodun inakusatiboak ondokoak:²²

- (21) a. Guzien gainetik Jesus behatu zaio Eskualdunen Ama berezi-bereziari, Andredena Mariari. (Arb *Erlis* 32)
- b. Horrelako urguluari behatzen dena galduko da laster. (Arb *Bok* 277)

Esan gabe doa, datibo bitxikoak direla ez bi konfigurazioak —inergatiboa eta inakusatiboa— dituztelako, ez bada, predikatuak, *begiratu* adibidez, datiboaz markatzen duelako osagarria. Gainerakoan, kontuan izan *begiratu* eta oro har, datibo bitxiak erakusten dituzten aditzak sarri askotan absolutibo/datibo alternantziadunak direla (Fernández eta Ortiz de Urbina 2008). Izan ere, bitxia deritzagu predikatu hauen

²⁰ Ez ditugu hemen aztertuko, ez bada 3. atalean, *izena + egin* predikatu arineko inergatiboak ezta *eman* arinekoak ere.

²¹ Datibo bitxia *differential object marking* edo *osagarri markapen bereizgarriaren* argipean aztertzen dute Fernández eta Rezacek (2009).

²² Konfigurazio inakusatiboko *behaturen* erakusgarriak ez dira, beraz, *ia* Duvoisinena bakarrik, ikusten denez —vs. F&L (2009) eta *OEH* (IV: 464)—.

osagarriaren kasuari, izatez, egitura iragankor batean, osagarria absolutiboaz markatzea espero dugulako, ez datiboaz. Nabariak dira datibo komunztaduraren hautazkotasunaren erakusgarriak bai Duvoisinengan bai Leonengan. Predikatu hauetan datiboak agertzeak badauka nolabaiteko arrazoi semantikoa, osagarriak helburu kutsua du-eta: begiratzea begirada helburu batera zuzentzea da, eta helburu rolaekin hurbiltasun tematikorik badu, ez da harrigarria datibo hauek behe-datiboen antzera jokatzea.

Jazarrik ere *begiraturen* antzera, konfigurazio inergatibo eta inakusatiboa ditu, baina gure idazleen artean, dudarik gabe, nagusitzen dena inakusatiboa da,²³ eta itxuraz, inakusatiboekin komunztadura errazago aska daitekeen arren, ez dira falta komunztadurarik gabeko adibideak konfigurazio inergatiboan —(a,b) vs. komunztaduraduna (c)—.

- (22) a. Emaztekoa, non dire zuri jazartzen zutenak? nihork kondenatu zaitu? (Dv *Io* 8, 10)
 b. Ez duzu edo guti duzu jazartzen haragi biziari eta landetako uzteri, hala nola miru, belatz eta buzokak. (Lar *Idazl* V, 89)
 c. Huntaz orhoit zaite, etsaiak jazarri dioela Jaunari, eta populu zoro batek burhoztatu duela zure izena. (Dv *Ps* 74, 18)

Urriak dira hizkera hauetan, datibodun inergatiboak inakusatiboen aldean. Datibo bitxiez gain, F&L (2009) lanean, datibo aspektu datibotzat jotzen genituenetik, alegia, *ari (izan)*, *bermatu*, *jo*, *lotu*, *eman* eta abarretatik, konfigurazio inergatiboan agertzen den itxuraz bakarra *jo* da hizkera eremu honetan. Aipa ditzagun, bada, ondoren inakusatiboen hautazkotasunari buruzko zenbait zertzelada, xehetasunik nahi duenak, F&L (2009) lanera joko duelakoan.

2.3. Datibodun inakusatiboak

Datibodun inakusatiboetara hurbilduz gero, F&L (2009) lanean esandakoa berretsi egiten dute datu berriok. Hala ere, irudia ez da bat bera idazlez idazle aztertuz goazela. Leonek, esate baterako, galera kasu gutxi erakusten ditu inakusatiboetan. Badira komunztadurarik gabekak diren erakusgarriak, baina ezinezko komunztadura duten leku datiboak iruditzen zaizkigu —ikus baita Ortiz de Urbina (1995), Etxepare & Oihartzabal (2008a) eta bereziki Etxepare & Oihartzabal (2008b,c)—

- (23) Bihotza zorionak hanturik nere manamenduen bideari abia ziten lasterka. (Leon *Imit* III, 51, 2)

Datibo honek postposizio hutsa dirudi, adlatiboaren antzekoa. Bestalde, Duvoisinengan *hil* predikatuko datibodun adibide guztiak komunztaduragabeak izatea, eta hori printzipioz harrigarria da, harik eta datiboa etikoa ez dela konturatzen garen arte. Honakoak adibideetatik bi:

- (24) a. Oi Jauna, neretzat gurutzean hil zinen bezala, hil bedi nere bihotza lurrari, eta bizi bedi zu baithan. (Dv *LEd* 15)
 b. Munduari eta beren buruari hil ziren (Dv *LEd* 62)

²³ Idazletik idazlerra diferentziak daude, goian beste predikatu batzuen harira esan dugun bezala.

Datibo etikoa gabe, zein aldetara hil adierazten duen theta-rol tematikoa da; dau-den 4 adibideak komunztaduragabeak dira, eta horrek datibo-postposizioekin koka-tuko lituzke, zalantzarik gabe.²⁴

Bestalde, *joan* eta *atxiki*, adibidez, alegia, datu kopuru esanguratsua duten inaku-satiboek beti zaintzen dute datibo komunztadura. Biak azpimarratzekoak dira, beti agertzen baitira *doako/datxekio* motako forma trinkoetan. Badirudi hau ez dela kasua-litate hutsa, Duvoisinengan ere *joan* guztiak komunztaduradunak baitira, eta gehie-nak forma trinkoa dutenak. Honek erakutsiko luke forma trinkoetan, predikatuak erakusten duen argumentuaren theta-rola helburu izanik ere, hobe zaintzen dela ko-munztadura forma perifrastikoetan baino (Ortiz de Urbina 1995).

Antzera esan daiteke *jarraiki* predikatuaz ere. Aurreko atalean erakutsi ditugun *begiratu* edota *jazarri* datibo bitxiko predikatuak bezala, *jarraikik* ere datibo bitxiaz markatzen du osagarria, eta hautazkotasuna erakusten du. *Jarraikirekin* ere, komunztaduradun forma gehienak trinkoak dira, perifrastrikoak ere egon badauden arren. Hona komunztaduraduna eta komunztadurarik gabea:

- (25) a. Jesus kurutzefikatuari jarraiki zaizkonak... (Leon *Imit* II, 12, 1)
 b. Jesusen urratser jarraiki diren bertze guziak! (Leon *Imit* I, 18, 2)

Bestalde, interesgarria da *egon* ere aztertzea. Duvoisinengan, Bibliatik kanpo aur-kitu ditugun komunztaduradun adibide guztiak *niri dagokit* motakoak dira, hau da, trinkoak, etikoak eta komunztaduradunak. Komunztadurarik gabeak, aldiz, datibo-postposizioak dira (*haizeari, zuri, hegoari egon*) edota ondoko atalean aztertuko di-tugun egitura konplexukoak (*zeruari eske egon, zerbaiti miretsia egon, zerbaiti ikaran egon, etab.*). Ez du aditz honek ohiko behe-datibo argumenturik datu sorta horretan. Baina beste helburu datibo asko daude Duvoisinen bestelako aditzen osagarrien ar-tean, eta horixetan aurkitzen dugu, berriro ere, hautazkotasuna:

- (26) a. Bere umei bezala bere azpiko guziei agertzen zen. (Dv *Telem* 48)
 b. Anbizione zoro bati eta atsegin guziei barraiatu (Dv *Telem* 97)
 c. Legeei bihurtzen balin bazarete. (Dv *Telem* 97)
 d. Zertako bada estekatzen zare diruari, egun bateko ontasanari? (Dv *LEd* 154)
 e. Baldiñ ez baituzue bakea eta zuzentasuna zuei heldu direnak entzuten, bakea eta zuzentasuna aspertuak izanen dira. (Dv *Telem* 172)

Ikusten denez, ñabardura batzuk baino ez dira hauek. Deskribapen osoa du irakurleak eskura gure lehengo lanean (F&L 2009), eta bertara jo dezake sail honen xehetasunak behar baditu.

3. Hautazko datibo komunztadura egitura konplexuetan

Lan honetan zehar, nagusiki predikatuen argumentu egiturari begiratu diogu hori delakoan datibo komunztadura galera azaltzeko erabil daitezkeen gako nagusietako bat. Predikatuen beraien argumentuak batzuk (esperimentatzaileak), eta oinarrizko

²⁴ Kontuan izan gaztelaniaz ezin litezkeela esaldi hauek itzuli datibo etikoei dagozkien klitikoek bi-dez: **(se) le murió al mundo*.

predikatu bati gaineratutako argumentuak besteak (jabe datiboak, interes datiboak, helburuak gehienetan), predikatuaren inguruko argumentuak dira guztiak. Baina askotan datiboak, predikatuari gaineratuta ere, egituraren beste osagai bati daude lotuta. Hau gorago aipatu dugun kanpoko jabetza fenomenoaren oso antzekoa da. Datibo askok zerbaiten ‘jabea’ zein den adierazten dute, eta hurbilketa teoriko batzuetan, datibo horiek beste sintagmetatik *ateratako* edota igotako osagaitzat hartzen dira. Ondokoan, esaterako, *Mikel* bizarraren jabea da, baina, espero litekeenaren kontra, ez da azaltzen izen horren sintagmari lotuta, baizik eta predikatu nagusiaren osagai modura:

(27) Mikeli_i [t_i bizarra] moztu diote

‘Ateratzea’ edo igoera ez da adibide honen interpretazio teoriko bakarra, ezta guk orain jorratuko duguna, baina gogora dakargu fenomeno orokorrago baten erakusgarria den heinean: predikatuarekin gabe, igoeraren bidez egituraren beste osagai batzuekin loturik dauden datiboak dira orain aztergai izango ditugunak. Lehenik (3.1), araziak aztertuko ditugu, ondoren izen, adjektibo edota bestelako osagaiekin loturiko datiboak —(3.2) eta (3.3)—.

3.1. Araziak eta egitura arazleak

Tetha-rol zein gune sintaktikoaren aldetik oso argumentu konplexuak dira araziak, bai araziaren beraren rola bai eta arazitako ekintzarena ere bateratzen baitituzte, oso egitura sintaktiko korapilatsuetan. Araziak beti komunztadura zaintzen dutelako hipotesia erabili dugu lehenago —ikus F&L (2009)—. Hipotesi hori, baina, ez dirudi berrets daitekeenik datuen eremua zabaldu eta xehetasunez aztertzen dugunean. Joanategiren egitura arazleetan, adibidez, komunztadura egi-ten ez duten adibideak ez dira gutxi, eta esanguratsua da, beraz, datibo komunztaduraren hautazkotasuna baita araziei dagokienez, lehenago uste genuenaren kontra. Ondoren, erakusgarri modura, Joanategiren testuetatik ateratako lagin txiki bat dago:

- (28) a. Jainko Jaunari, ezagutaraz zezala bazter guziari, zein zen handia San Benoaten botherea. (Jnn *SBen* 132)
- b. Jesus Jaunak, zerurat igatean, manatu zioten apostoluei berak predikatu zuen Ebanjelio hura bera ezagutaraz zezatela mundu guziari. (Jnn *SBi* 7)
- c. Eztei hetarat joan zen Jesus Jauna, nahi zuelakotz adiarazi mundu guziari, ezkontzako sakramendua ere saindua dela. (Jnn *SBi* 22)
- d. Lagunaren alderako karitate hori agertu zen oraino hobeki jende xeheari hainitz sofriarazi zuen gosete handi batean. (Jnn *SBi* 54)
- e. Erranarazi zuen beraz norbeiti Jenebiebaren berthuteak etzirela berthute-orde batzu baizik, eta, itxura eder hekien itzalean, bizitzerik itzusiena zaramala. (Jnn *SBi* 72)
- f. Ezta ongi zeruko loria galaraz dezazuen Jesusen soldadu batzuei, heiekin zenbeit egunez bizitzeko atseginaren gatik. (Jnn *SBi* 130)

Egia ere bada hauetako batzuetan (a, b) datiboa ez dela benetan arazia: Lehen adibideetan (a, b), *ezagutarazi* predikatuak erromantzearen ‘dar a conocer’-en an-

tzeko zerbaiten kutsua dauka (*OEH* VII: 600), eta datiboak helburuaren antz handiagoa dauka, araziarena baino. Oso litekeena da antzeko azalpena izatea baita (c) adibideko datibo komunztadura galerak, *adiaraziren* ondoko datiboak helburua dirudielako eta ez horrenbeste arazia. Eta ez da oso ezberdina komunztadura zaintzen ez duen Arbelbideren honako beste adibide hau ere:

- (29) Gehiago dena, Vanneko Jaun Aphezpikuak eskola girixtino guzietako irakasleri, Frera ala seroreri, manatu deraukote haurrak beren herriko mintzaiari jarraikaraz detzazten Erdarari bezala, artha ber-berarekin. (Arb *Igand* 36)

Egitura arazle honetan ere datiboa ez da arazia —*haurrak* da arazia—, *jarraiki* aditzaren helburu rola duen osagaia baizik.

Bestelako faktoreak ere egon litezke jokoan Joanategiren hizkeran araziek datibo komunztadurarik ez eragiteko, araziaren zehaztugabetasuna esate baterako. Ikusi besterik ez dago adibideen artean *norbeiti* edota (*soldadu*) *batzuei* bezalako araziak ditugula, eta hauek komunztadura ez zaintzeko arrazoia beharbada arazi izateari baino gehiago, zehaztugabeak izateari egotz dakiokeela —ikus Ortiz de Urbina (1995) eta Etxepare eta Oihartzabal (2008a)—. Ez da hori, jakina, Joanategiren hizkeran bakarrik dagoen ezaugarria. Duvoisinek ere antzeko adibideak ditu:

- (30) a. Hazaraz zazu halako bildotsa bertze ardi bati. (Dv *Lab* 271)
 b. Ardura Mentorrek erran izan deraut zer ospetan jarri den greken artean, eta bertzalde haro lasterrak haren izena iguzki aldeko jendaia guziei entzunarazi du. (Dv *Telem* 68)

Eta oso litekeena da beste idazle batzuegan ere hori bera aurkitzea, hau da, datibo komunztadurarik zaintzen ez duten argumentu zehaztugabeak, araziak izan zein ez.

Guk ez dugu ildo honi jarraitzerik orain, baina zehaztugabetasuna alde batera, argi dago araziak xehetasun handiz aztertu behar direla, oraindik ere badirelako adibideen artean azaldu ezin ditzakegun aleak —goiko sortan bakarra (28d) *jende xeheri hainitz sofriarazi zuen*—. Eta euskalkiak ez ezik, idiolektuak eurak ere kontuan hartu behar direla uste dugu. Izan ere, idazletik idazlera diferentzia esanguratsuak daude honi dagokionez. Adibidez, Leonen *Imitazionean* guztiek zaintzen baitute komunztadura:

- (31) Nekeak ahantz-araziko dauzkitzut. (Leon *Imit* III 51, 2)

Beraz, egitura arazleetako datiboek eremu ezin hobea osatzen dute galera aldaia hobe mugatzeko. Egitura arazleetako datiboak araziak izan daitezke eta mendeko predikatuaren subjektu diren heinean, askotariko theta-rolak izan ditzakete, baina egitura hauetako datiboek ez dute zertan araziak izan behar, mendeko predikatuaren helburuak ere izan daitezke edota bestelakoak.²⁵ Honek guztiak erakusten du zein konplexutasun handiko eremua den hau, eta, dudarik gabe, azterketa zehatz eta sakon baten beharra duela.

²⁵ Oso politik dira adibidez Duvoisinin *Goizdanik ixiltasunari laketarazi ninduten nire aitaren adiskideek* (Dv *Telem* 45) bezalakoak.

3.2. Beste egitura konplexu batzuk: adjektibo edota adberbioen datiboak

Araziak, lotu diren bi predikaturen argumentuak dira, *arazi* predikatuarenak be-
rarenak eta *arazirekin* elkartu den predikatuarenak. Itxuraz diferentek izan arren,
antzeko adibideak aztertuko ditugu hemen: *mendeko* osagai baten argumentua aditz
nagusaren inflexioan marka daiteke, bere jatorrizko eremutik atera eta egitura gora
igo balitz bezala. Izatez, nahiko egoera arrunta da hau goiko predikatua arina denean,
hau da, eduki semantiko handirik gabea.

2. ataleko kasuetan komunztadura hautazkoa izatea aukera dialektal bati zor zi-
tzaion, baina atal berri honetako hautazkotasuna ez da galera aldagai sintaktikoak
hizkera eremu jakin batean erakusten duen burutzapena, hizkuntzak berak, oro har,
zilegi duen hautua baino. Berez orain arteko lerroetan, hautazkotasuna galeraren
hiru burutzapenetatik bat dela adierazi dugu, hau da, oinarrian darabilgun ideia da
datibo komunztadura erakutsi behar luketen kasuetan komunztadura *galdu* egiten
dela nolabait. Orain, aldiz, hautazko datibo komunztadura dagoela diogunean, ez
dugu esan nahi komunztadura galdu denik ez bada, batzuetan, besterik gabe, ez da-
goela.

Hizkuntzak berak eskaintzen digun hautuari esker, igoerarik izan ezean, ko-
munztadurarik ez izatea espero dugu euskalki guztietan salbuespenik gabe. Alabaina,
baldin eta igoerarik badago, orduan datibo komunztadura islatzea espero dugu in-
flexioan, komunztadura galera ez duten euskalkietan bederen. Ikusten denez, hemen
badago arakatu beharreko eremu enpiriko bat, bereziki jakiteko nola jokatzen duten
igoera datibo hauek aztergai ditugun euskalki galera zaleetan. Horixe dugu helburu
atal honetan.

Egon predikatu kopulatiboa (beraz, loturazkoa, arina) datibo osagarri bat duen
predikatu batekin lotu daiteke: *aiher egon*, *beha egon*, *erne egon* eta *so egon* beza-
lako predikatuetan, adibidez, beharrezko datiboak ditugu, eta nagusiki komunzta-
durarik erakusten ez duten datiboak izaten dira. Esate batera, Leonen halako egitura
predikatiboak komunztadurarik gabeak dira beti. Jakina, eurak analizatzeko modurik
errazena igoerarik izan ez dela suposatzea da: mendeko osagaiaren (*aiher*, *beha*, *erne*,
so) datiboa ez zaio *egon* predikatuari atxikitzen,²⁶ eta hortik dator, hain zuzen, ko-
munztadurarik eza. Ikus ditzagun jarraian zenbait adibide:

- (32) a. Etsaiek inguratua zira, eskuin eta ezker zuri aiher daude. (Leon *Imit* III, 35, 1)
b. Grazia aldiz, bethiereko ontasuner beha dagola, lurrekoer ez da lotzen,
hauien galtzeak ez du histen, elhe makurrenek ez hasarretzen: bere ontasunak
eta zoriona Keruan ezarririk dauzkalakotz, deusik galtzen ez den zeruan.
(Leon *Imit* III, 54, 5)
c. Gudukatzeari erne zaude beraz, garaitu nahi baduzu. (Leon *Imit* III, 19, 4)
d. Hola deusek ezin inharrosia da eta den bezala dagoke, hoinbertze gertakarien
erdian niri so dagola, xedea laño. (Leon *Imit* III, 33, 1)

Antzeko adibideak aurki daitezke datibo komunztadura galera erakusten ez duten
euskalkietan, eta, beraz, komunztadura faltaren arrazoia bat bera izan daiteke eus-

²⁶ Aurreteorikoki darabilgu *atxiki*, ez *adjunktatu* teknikoaren ordeaz. Izango dugu inoiz honen guz-
taren inplementazio teorikoa egiteko parada.

kalki guztietarako, igoerarik eza alegia. Alabaina, zenbaitetan datibo komunztadura agertu egiten da baita galera erakusten duten hizkeretako idazleengan ere:

(33) Eta bere aldetik, Mimi, / saguer baiño erneago zagokion gasnari (Gy 120)²⁷

Kontuan izan beharra dago, forma trinkoan beharbada nekezago aurkituko ditugula komunztaduradun adibideak,²⁸ baina forma perifrastikoetan, bietara aurkitzen dugu komunztadura. Ondoko datuak bildu genituen F&L (2009) lanean, kasuistika osoaren erakusgarri modura:

- (34) a. Zure manamenduetan alhatuko dut gogoa, eta zure bideei begira egonen naiz (Dv Ps 118, 15)
 b. Ene populua ene itzulpenari begira egonen zaio (Dv Os 11, 7)
 c. begira egon nintzaioen, hegalak atheratuak izan zatzaizkoeneraino; eta jaiki zen lurretik, eta gizona bezala oinen gainera jarri zen, eta eman zioten gizon-bihotza (Dv Dan 7, 4)²⁹

Honelako datuen aurrean, beraz, ikertu beharreko beste eremu interesgarri bat zabaltzen da: zein neurritan dira ekialdeko euskalkietako komunztadurarik gabeko formak igoera ezaren ondorio, eta zein neurritan galera aldagaiarenak berarenak. Printzipioz, ez dirudi halako kasuetan, itxurazko antzekotasunengatik ere, ipar-ekialdeko datibo komunztadura galeraren zantzurik dugunik —idazleak eurak ere hizkera eremu honetakoak eta galera zaleak diren arren—. Hemen, gure ustez, igoera egitura izateak ala ez izateak baldintzatzen du komunztaduraren agerpena, eta hortaz, goiko adibide komunztaduragabea (a) datiboa goiko inflexioaren eremura ez igotzeari zor lekieke, ez hautu dialektal bati. Hortaz, ezin daitezke galera aldagaiaren erakusgarritzat erabili (*versus* Pikabea 1992).

Orobat, igoeradun ala igoerarik gabea izateak zerikusia izan dezake *izan* aditzeko egitura predikatibo batzuk erakusten duten komunztadura hautazkotasunarekin. Kontua da predikazio hauek komunztadurarik erakusten ez duten kasuetan, goian ikusi berri ditugunak ez bezala, datibo komunztadura galera zilegi den hizkera eremuan baino ezin daitezkeela onetsi, hala nola, ondokoak —ikus baita F&L (2009)—.

- (35) a. Bere nausitasunaren ahal osoz, eta nola ere baitio bere zerutikako zuhurtziak irakasten, hala-hala eta deus trabarik gabe, Erromako Aita-Sainduak trenkatzen ditu eta finkatzen Eliza guziari probetxos diren harat-hunatak. (Arb *Erlis* 173)
 b. Beren ezin kondatuzko untziez lotsagarri dira inguruetakoto jendaia guziei. (Dv *Telem* 45)

Dena den, aukera biak —komunztaduragabea eta komunztaduraduna— zilegi izan arren, badirudi badagoela nolabaiteko nahiagotasuna³⁰ hautatu ditugun idaz-

²⁷ Ikus baita F&L (2009): 25. oin-oharra.

²⁸ Hala dirudi, behintzat, gure orain arteko corpusa ikusirik.

²⁹ Datibo esplizitua izateak zerikusia handia izan lezake hemen komunztadura ez zaitzarekin —*berari begira gelditu zen* vs. *begira gelditu zitzaion*—. Gaiari buruzko bibliografian sarri aipatu izan da ageriko datiboa izanez gero, errazago askatzen dela datibo komunztadura —ikus Lafon (1951), Salaburu (1984), Euskaltzaindia (1985), Ortiz de Urbina (1995)—. Oro har aztertu beharreko auzia da hori.

³⁰ Susmoa dugu *egon* eta *izanen* artean diferentziak badirela. Batetik, *egonekin* nagusiki datibo komunztadurarik gabek dira orokortuak dauden formak eta *izanekin*, berriz, alderantziz; bestetik, *egone-*

leen artean, behintzat, komunztaduradun adibideak erabiltzeko. Hemen euretariko batzuk:

- (36) a. Amodioari deus ez zaio pizu, ez nekagarri (Leon III, 5, 4)
 b. Eta baldin haurrari gozo bazitzaion aitaren ikhustea eta aditzea (Arb *Bok* 115)
 c. Etzitzaion nekhe³¹ izatu gure Aita dohatsuari (Jnn *SBen* 38)
 d. Ez zaio ez orduan sobera misionestari sor-lekua utzirik eta hain urrun joanik. (Arb *Bok* 91)
 e. Sobra zaiote ukho egitea ohidura batzueri. (Arb *Erlis* 305)³²
 f. Hala ginuke xedea, zuri ontsa bazautzu segurik. (Larz *Idazl* II, 142)
 g. Ez da batere gaizki pentsatua, Jan Piarreri ontsa bazaio segurik. (Larz *Idazl* II, 178)
 h. Ethorkor izatu naiz ene Jainko Jaunaren hitzari, eta guziak egin ditut zuk manatu bezala. (Dv *Deut* 26, 14)

Duvoisinek bikote minimoa erakusten du:³³

- (37) a. Bainan ez dituzu berrerosariziko behiaren, ardiaren eta ahuntzaren lehen-sorthuak, Jaunari sainduetsiak zaikozkoelakotz. (Dv *Num* 18, 17)
 b. Egun hau gure Jainko Jaunari sainduetsia da. (Dv *Neh* 8, 9)

Berriro ere, gorago beste gai batzuetaz esan dugun moduan, xehetasun handiz azertu beharreko egiturak dira hauek. Honelakoetan datiboa zilegiztatzen duena goiko predikatu kopulatiboa ala mendeko adjektiboa den ikusteko, adjektiboa nolabait predikatutik askatzen duten egituretara jo liteke. Honako egituren antzeko adibideak dauden bilatu beharko litzateke, beraz: *horri elizari probetxos deritzot, horri jende guztiari nekagarri deritzot*. Ezinezkoak balira, orduan datiboaren agerpena igoerak berak zilegiztatuko luke, hau da, igo den argumentu bat goiko aditzari atxiki lekiok, buru aplikatibo baten bidez edo teoriak eskaintzen dituzten bestelako lanabesez. Eta orduan, komunztadurarik eza zinez lotu liteke ekialdeko galerarekin bakarrik. Guztiz onargarriak balira, aldiz, komunztadurarik ezak azalpen korapilatsuagoa izango luke, igoera ezak (mendebaldeko euskalkietan bezala) sor lezake, ala, igoz gero, ekialdeko euskalkietan, datibo komunztadura galerak.

Aurreko egituretan predikatua adjektiboa zen. Antzeko egiturak dira ondokoak, predikatu modura partizipioa dutenak, hain zuzen. Partizipioek perpausak sortzen dituzten neurrian (Ortiz de Urbina & Uribe-Etxebarria 1991) datiboak mendeko partizipiozko predikatuaren argumentuak izan daitezke, eta perpaus horiek adjektibozkoak diren heinean, goiko aditz kopulatiboaren eremura igo litezke datibo horiek. Hemen ere, lehenago esan dugun bezala, datibo komunztadura erakusten da

kin komunztadurarik ez duten formak nonahi dira gramatikal, *izanekin*, aldiz, galera zale diren hizkerezan baino ez.

³¹ *Nekhe* izena izateaz gain, «neketsu, nekeza» adierako adjektiboa ere bada —ikus Sarasola (2006) eta *OEH* (XII: 771)—.

³² Kontuz, hemen *ohidura batzueri* datiboa ez da-eta aditz kopulatiboan islatzen dena; *uko* osagairekin loturik dago, hemen aipagai ditugun gainerako egituren antzera.

³³ Bikotearen analisisa hirukoitza izan daiteke: (a) igoerarik ez, (b) igoera gehi komunztadura, eta (c) igoera komunztadurarik gabe.

batzuetan eta bestetan ez. Komuntadurarik erakusten ez duten adibideak dira Duvoisinen honakoak:

- (38) a. Zeren naizen Nazarearra, erran nahi da ene amaren sabeletik Jainkoari kontsekratua naizela. (Dv *Iud* 16, 17)
- b. Eta orai horien gatik, hau dio Israelgo Jainko Jaunak hiri huni, zeintaz baitozue, arthikia izanen dela Babilonako erregeri, ezpatari, gosete eta izurriteari. (Dv *Ier* 32, 36)
- c. Bainan hekiek etzuten aditzen solas hori, eta hekien begiei itzalia zen. (Dv *Lc* 9, 45)

3.3. Egitura konplexuetan azkenak: izenen datiboak

Egitura konplexuei emandako gainbegirada honekin amaitzeko, azter ditzagun orain predikatu iragankor arinak. *Izanen* pareko predikatu iragankorrik arinena **edun* bera izan liteke, eta lehengoan antz handia duten adibideak aurki daitezke, izen osagarria delarik —hortik iragankortasuna— datiboari agertzeko bidea ematen diona. Ondokoa izan liteke bat:

- (39) Eta ez dut hori zor nehorri (Larz *Idazl* III, 68)

Predikatu iragankor arin arruntenak, baina, *egin* eta *eman* dira, eta halakoetan ere mendeko izen batekin lotutako datiboak aurki ditzakegu. ‘Mendeko izenarekin lotutako datiboak’ nahiko modu zabalean diogu: baliteke mendeko izena bera izatea datibo argumentua zilegizatzen duena, edo, oso bestela, datiboa halaberrez sortzen bada predikatu bati atxikiz, orduan igoeraren ondorio izatea.

Egin predikatuarekin hasteko, *min egin*, *deiadar egin*, *keinu egin*, *kalte egin*, *otoitz egin*, *uko egin*, *ihes egin* bezalako formetan datiboa izen zehaztugabearekin lotzeko arrazoi semantiko sendoak daude. Honek ez du esan nahi bestelako datiboak ezin ager daitezkeenik beraiekin batera, etikoak kasurako —ikus 1.2.2—. Baina orain mintzagai ditugun kasuetan, badirudi mendeko izenaren eremu tematikoarekin dagoela lotuta datiboa, *eginek* berak ‘ekintza’ren antzeko eduki semantiko arina duen bitartean. *Ihes egin* predikatuan, kasurako, iturburu/etiko rola *ihes* izenetik dator semantikoki. Kasu honetan, gainera, datiboa *egin* aditzak zilegizatzen duela ematen du, *zuri ihesa* nahiko zalantzarria baita. Beste adibide batzuetan, komunikazio kasuetan esaterako (*deiadar*, *keinu*, *otoitz egin*, etab.) komunikazio mota adierazten duen izenaren helburua da datiboa. Gaitzagoak dira aztertzen *min*, *kalte* egin bezalakoak, baina oraingoan nahikoa dugu interes datiboak direla suposatzearekin, beharbada *min egin* eta *kalte egin* predikatu konplexu osoari gaineratzen zaizkionak. Honekin guztiarekin hauxe esan nahi dugu, egitura hauetako datiboak egiturak eurak bezain konplexuak direla, eta ezin direla besterik gabe *egin* predikatuarekin zuzenean lotu, datiboak beste edozein predikatu lexikorekin lotu litezkeen moduan. Egitura hauetan komuntadura hautazkoa dela ematen du, zentzu oso zabal batean: askotan agertzen dira komuntadurarik gabeko datiboak horrelakoetan. Beti bezala, askoz gehiago landu beharko litzateke euskalki eremu hau, hautazkotasun hori predikatu konplexu bakoitzarekin zein neurritan gertatzen den argitzeko. Bihoaz adibide batzuk eremu honen aldakortasunaren erakusgarri:

- (40) a. Baleazarri beren erregeri bezala agur egiñ zioten ta orotan oihu egiñarazi zuten. (Dv *Telem* 114)
 b. Zure zorigaitzari amor egiten diozu! (Dv *Telem* 23)
 c. Ihintz handiak luzara kalte egiten dio gizentzekotan ez-den ardiari. (Dv *Lab* 272)
 d. Hunela irakhasen darokute lanari hotz-ematen ahal dugunean ezin dukegunekotzat, eta dugunean begiratzen ez dukegunekotzat. (Dv *Dial* 27)
 e. Baiñan hartaz artarik etzuen izan baizik eta ere bere aitaren alderako eginbidei hutsik egin etzezan amoreagatik, eta pairatuki bere zorigaitza jasaitera erakarri izan zuen. (Dv *Telem* 113)

Egile berberarekin pare minimoak (a, c vs. b, d) ere aurki daitezke:

- (41) a. Hanitzer idorra zaiote hitz hau: Uko egiozu zure buruari, har kurutzea eta jarrai Jesusi. (Leon II, 12, 1)
 b. Nekez du gizonak uko egiten bere buruari. (Leon II, 9, 2)
 c. Kurutze bati ihes egiten badiozu, duda-mударik gabe bertze bat aurkituko duzu, orobat dorpeagoa. (Leon II, 12, 5)
 d. Zuri baino kalte gehiago egiten dio bere buruari, eta, nor nahi nahi izan dadin, Jainkoaren jujamenduari ez dezake ihes egin. (Leon III, 36, 2)

Eman predikatuak ere, komunztaduradun eta komunztadurarik gabeko erakusgarriak ditu; laburtzarren, *amor(e) emanen* adibideak baino ez ditugu aipatu:

- (42) a. Zure zorigaitzari amor egiten diozu! (Dv *Telem* 23)
 b. Den trabarik ttipienari amor emaiten diot eta erortzen niz. (Leon *Imit* III, 55, 3)
 c. Ez du lureko eztikerier amor emaiten: izaitekotz, neke eta lan bortitzenen ondolik dabil, Jesusen gatik. (Leon *Imit* II, 9, 3)
 d. Uste zuen guziek haren lehia erhoi amor eman behar ziotela. (Dv *Telem* 41)

Amai dezagun esanez azken atal honetan aztertutako egiturek eremu berriak irekitzen dituztela datibo komunztadura galeraren auzian, eta eremu berri hauetan ere theta-rola, seguruenik, gako inportantea izango dela, baina ez bakarria. Azken honetan egitura konplexuei behatu diegu, komunztadura hautuen azterbide gehiago eskaintzen digutelako. Hurrengo urratsa izango da egitura konplexu hauetan ere aztertzea theta-rolak datibo komunztadura galeran edo besterik gabe komunztadurarik ezean izan dezakeen ahalmen azalgarria. Gure ustez, egitura sinpleagoetan berebiziko garrantzia duen gakoa dela erakutsi dugu, eta litekeena da egitura konplexuagoetan ere antzeko garrantzia izatea.

Aipamenak

- Etxepare, R., 2003, «Valency and argument structure in the Basque Verb». In Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 363-425.
 — & B. Oihartzabal, 2008a, «Dative structures in standard and north-eastern Basque», *Licensing conditions at the interface. International Encounter at the Summer Courses of the University of the Basque Country*. XXVI Uda-ikastaroak, Donostia, ekainak 23-24.

- & —, 2008b, «Locational datives and dative agreement in the Eastern Dialects of Basque», *European Dialect Syntax Meeting III*, Venezia, 2008 irailak 18-21.
- & —, 2008c, «Leku-datiboa ekialdeko zenbait hizkeratan», *Aldaketak, aldaerak, bariazioak euskarari eta euskal testugintzan*, IKER, abenduaren 12-13an.
- Euskaltzaindia, 1985, *Euskal Gramatika: Lehen Urratsak I*. Iruñea: Institución Príncipe de Viana eta Euskaltzaindia. [Birrarg. Euskaltzaindia. 1991].
- Fernández, B., 2007, «High and low datives in Basque bivalent constructions», eskuizkribua, Rutgers.
- , 2008, «Quirky dative objects in Basque», *European Dialect Syntax Meeting III*, Venezia, 2008 irailak 18-21.
- & J. Landa, 2009, «Datibo komunztadura beti zaindu, inoiz zaindu ez eta batzuetan baino zaintzen ez denean. Hiru ahoko aldagaia, datu iturri bi, eta erreminta bat: Corsintax, Argitaratzeaz: *Lapurdum*, Baiona.
- & J. Ortiz de Urbina, 2008, «Datiboa hiztegia», eskuizkribua, UPV/EHU eta Deustuko Unibertsitatea.
- & M. Rezac, 2009, *Datibo osagarri bitxiak eta Datiboaren Lekualdatzea*: ari nai diyo eta kanta egin nazu *bidegurutzean*, eskuizkribua, UPV/EHU eta Paris VIII.
- Gèze, L., 1873, *Éléments de grammaire basque. Dialecte souletin. Suivis d'un vocabulaire basque-français & français-basque*. Baiona: Imprimerie de Veuve Lamaignère [Birrarg. 1979. Donostia: Hordago.]
- Hualde, J. I. & J. Ortiz de Urbina (arg.), 2003, *A grammar of Basque*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Inchauspe, 1858, *Le verb basque*. Baiona-Paris: Imprimerie de Veuve Lamaignère-Benjamin Duprat [Birrarg. 1979. Donostia: Hordago.]
- Lafon, R., 1951, «La langue de Bernard Dechape», *BAP* 7, 309-338.
- McFadden, Th., 2004, *The position of morphological case in the derivation: a study on the syntax-morphology interface*, doktorego tesia, University of Pennsylvania.
- Mitxelena, L. eta I. Sarasola, 1989-2005, *Diccionario General Vasco. Orotariko Euskal Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Mounole, C., 2008, «Evolution of the transitive verbs in Basque and apparition of datively marked patients», eskuizkribua, UPV/EHU.
- Oihartzabal, B., 2007a, «Argument Structure Building: Applicative Heads in Basque», Workshop on Argument Structure and Syntactic Relations jardunaldietan aurkeztutako lana, 2007/05/23-25, IKER, CNRS.
- , 2007b, «Basque Ditransitives», eskuizkribua, IKER, CNRS.
- Ortiz de Urbina, J., 1995, «Datibo komunztaduraren gainean.» In R. Gómez & J. A. Lakarra (arg.), *Euskal Dialektologiako Kongresua (Donostia, 1991ko Irailak 2-6)*, ASJU-ren Gehigarriak XXVIII. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia. 579-588.
- eta M. Uribechebarria, 1991, «Participial Predication in Basque», J. A. Lakarra (arg.), *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum*, ASJU-ren Gehigarriak, Donostia, 993-1012.
- , 2003, «Causatives.» In Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 592-607.
- Payne, D. L. eta I. Barshi, 1999, *External Possession*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pylkkänen, L., 2008, *Introducing arguments*, doktorego tesia, MIT.
- Pikabea, J., 1993, *Lapurtera idatzia (XVII-XIX). Bilakaera baten urratsak*. Donostia: UPV/EHU & Kutxa Fundazioa.

Salaburu, P., 1984, *Arau fonologikoak. Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: fonetika eta fonologia (II)*. Bilbo: UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.

Sarasola, I., 2006, *Euskal biztegia*. Donostia: Elkar.

Klasikoen gordailua (KG). <<http://klasikoak.armiarma.com/>>.

Erabilitako corpusa:

Hustutako adibide guztia helbide honetan kontsulta daitezke:

<<http://weblingua.ametza.com/cgi-bin/corsintax/dat-kmz.pl>>.

Arb: ARBELBIDE, Jean Pierre

— *Bok: Bokazionea edo Jainkoaren deia*. Lille, 1887.

— *Erlis: Erlisionea: Euskal-Herriari dohazkon egiarik beharrenak*. Lille, 1890.

— *Igand: Igandea edo Jaunaren Eguna*. Lille, 1895.

Jnn: JOANATEGI, Bazilio

— *SBen: San Benoaten bizitzea*. Inazio Mujika Iraolaren edizioa (1887). Donostia, 1996.

— *SBi: Sainduen Bizitzea. Lehen zatia*. Baiona, 1890.

Dv: DUVOISIN, Jean Pierre

— *Bibliako obiko laburdurak: Bible Saindua*. (1858). Bilbo, 1973 (faksimilea).

— *Telem: Telemake: Ulizeren semearen gertakuntzak*. Elizabet Kruzetaren edizioa. (c. 1833). Donostia, 1997.

— *LEd: Liburu ederra*. (1856) Donostia, 1978 (faksimilea).

— *Dial: Dialogues basques*. London, 1857.

— *Lab: Laborantzako liburua*. (1858) Donostia, 1978 (faksimilea).

— *BaigLi: Baigorriko zazpi liliak*. Juan San Martinen edizioa (1884-1885). Donostia, 1987.

Leon: LEON, Leon

— *Imit: Jesu-Kristoren imitazionea*. Turnhout, 1929.

Larz: LARZABAL, Piarres

— *Idazl: Piarres Larzabalaren idazlanak (7 liburuki)*. Piarres Xarrittonen edizioa (1930-1988). Donostia, 1991-1998.